

Kóbor Márta – Csikai Zsuzsanna (szerk.)

Iránytű az egyetemi fordítóképzéshez

A kompetenciafejlesztés új fókuszai

Pécs, 2017

Kontraszt

Lektorok:
Csikai Zsuzsanna
Fischer Márta
Kóbor Márta

© Szerzők és szerkesztők, 2017

www.kontraszt.hu

Kiadó: Kontraszt Plusz Kft. Pécs
Felelős szerkesztő: Kóbor Márta
Technikai szerkesztő és borítóterv: Szelényi Tamás
Nyomda: Kontraszt Nyomda Pécs

A kötet kiadását a Dativus Bt. támogatta.

ISBN 978 615 80252 5 6

Elvárások és versenyelőny: a technológiai kompetencia fejlesztése

Seidl-Pécs Olívia

BUDAPESTI MŰSZAKI ÉS GAZDASÁGTUDOMÁNYI EGYETEM
olivia@inyk.bme.hu

Jelen tanulmány a fordítóképzés számára egyre nagyobb dilemmát jelentő technológiai kompetenciával foglalkozik, aminek háttérben elsősorban az infokommunikációs technológiák utóbbi évtizedekben bekövetkezett robbanásszerű elterjedése és fejlődése áll. A tanulmány egyrészt nemzetközi kontextusba helyezve körbejárja a kérdéskör tárgyalásának szükségességét, segítségül hívva a különböző kompetenciamodelleket. Másrészt rávilágít azokra a nehézségekre, amelyeket e kompetencia oktatása jelent a fordítóképző intézmények számára. Ugyanakkor az írás javaslatot tesz a technológiai kompetencia keretében mindenképpen oktatandó tartalmakra, illetve a technológiai kompetencia fejlesztésének hatékony módszertanára is.

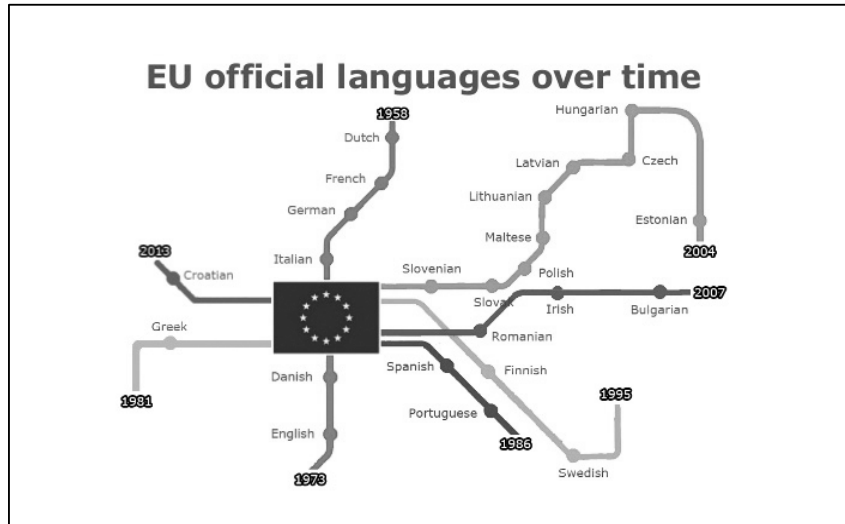
Bevezetés

Ha a technológiai kompetenciával, mint a fordítói kompetencia meghatározó részkészségével foglalkozunk, akkor kézenfekvő lehet, hogy a gondolatmenetet azzal a már szinte közhelynek számító megállapítással vezessük be, hogy a „nyelvi kompetencia szükséges, de nem elégséges feltétele a fordításnak” (Heltai, 2002: 112). Megalapozottan tehetjük ezt, mivel a több évszázaddal ezelőtt Szent Ágoston által megfogalmazott, fordítókkal szembeni elvárásokhoz képest (nyelv- és szakismeret, stílus és pontosság) napjaink fordítói kompetenciamodelljei már sokkal részletesebb leírásokat tartalmaznak iránymutatásul a fordítóképző intézmények számára (Fischer,

2017). E tanulmányunk nem célja e kompetenciamodellek minden részletre kiterjedő elemzése, ezért csak az 1.1. pont foglalkozik velük a technológiai kompetencia oktatásának megkerülhetetlensége kapcsán.

A technológiai kompetencia oktathatóságának kérdését szintén a retrospektív visszatekintés kapcsán érdemes vizsgálni, s ehhez nem szükséges több évszázad távlatát szemlélni, elég az utolsó néhány évtized változásait szemügyre venni. Azzal bizonyára minden fordítással és/vagy fordítóképzéssel foglalkozó szakember egyetért, hogy a fordítói szakma szempontjából legalapvetőbb változás az utóbbi évtizedekben a fordítástechnológia területén következett be. Az 1980-as években még a fordító legfontosabb technológiai segédeszköze az írógép volt (már aki-nek egyáltalán volt sajátja). A versenyelőnyt ekkor a soreselés és javítás lehetősége, a mechanikus vagy elektromos működés, illetve a betűkészlet gazdagsága jelentette.

Az 1990-es évektől kezdve mindinkább elterjedt a számítógépek használata, de eleinte a modern szövegszerkesztők elődjei segítségével készített anyagokat is személyesen (floppyn, majd később pendrive-on) kellett a megrendelőkhöz eljuttatni (számolva az összes kompatibilitási hiányosságból fakadó nehézséggel). A 2000-es évekre a folyamatos uniós bővítések (ez jelenleg 24 hivatalos és munkanyelvet, azaz 552 nyelvpárra való fordítást jelent, lásd 1. ábra) hatására az EU intézményeinek egyre növekvő fordítási szükségleteit kielégítő, immár iparágként működő fordítói szakma mindennapjai elképzelhetetlenek lettek az Internet és az integrált fordítói környezet megjelenése nélkül. A mai napig is folyamatos technológiai fejlődést jelentő markáns változás részben a jelenleg is aktívan foglalkoztatott fordítói generáció szakmai életútja idején következett be, rákényszerítve ezt a generációt (versenyképességének megőrzése érdekében) az újabb és újabb eszközök működésének elsajátítására.

1. ábra

Az Európai Unió hivatalos nyelvei
(Forrás: az Európai Bizottság honlapja)

Mint ahogy azt az előző technológiatörténeti visszatekintés is sejteti, a képzőintézmények számára korántsem egyértelmű feladat meghatározni, hogy milyen módszertan alapján, milyen technológiai ismeretekkel vértézzék fel a hallgatókat, hogy azok piaci versenyképessége ezen a területen is időtálló legyen. Abban mindannyian (képzők és képzettek) egyaránt biztosak lehetünk, hogy a nemrégiben megszületett új iparág – hasonlóan más újonnan létrejött iparágak exponenciális növekedést mutató fejlődéséhez – még számos technológiai újítást tartogat számunkra. Ezek közül néhányat sejthetünk, néhányban reménykedhetünk, de egyelőre valójában nem készíthetjük fel használatukra a jövő fordítói generációit. A tanulmányban ezért amellet, hogy összegezem az oktató technológiai eszközök körét és az oktatásuk szempontjából leghatékonyabbnak bizonyuló módszertant, kitérek arra is, hogy legfontosabb szakmai feladataink egyike kétségkívül az, hogy a fordítóképzésben tanuló hallgatókat a folyamatos (nemcsak technológiai) önképzésre neveljük.

1. A technológiai kompetencia térnyerése

Napjaink információs társadalmának legfőbb jellemzője az egyén tudásának, a személyes tudásanyagának a különböző kommunikációs csatornák útján történő externalizálása, illetve másokkal való megosztása. A tudás, mint gazdasági tulajdon felértékelődött és elősegítette a tudásmenedzsment és információmenedzsment térnyerését. Az ennek következtében állandósuló információéhség kielégítésének egyik előfeltétele a viszonylag gyorsan rendelkezésre álló, minőségét tekintve megbízható interkulturális szakkommunikáció. A piactól elvárt magas szakmai mércének a szakfordításnak csak az a megközelítése képes megfelelni, amely tudásorientált, integrált és fejlett technológián alapul (Budin, 2002).

A szakszövegek esetében a célnyelvi szövegalkotást két alapvető kritérium alapján közelíthetjük meg, egyrészt a tartalmi, másrészt az alaki megvalósulást vizsgálhatjuk. Ez utóbbi egyre fontosabb szempont, mivel a szakszövegek egyre nagyobb százalékban tartalmazznak ábrákat, táblázatokat, grafikonokat is. Mindenképpen figyelmet érdemel az a tendencia, amely mindinkább hangsúlyt helyez a célnyelvi szövegek megjelenítésének esztétikai kritériumaira, amellet, hogy a kiváló tartalmi minőség megléte alapkövetelmény. Ma már elvárt a célnyelvi dokumentumok esetében az alaki jólformáltság és az adott nyelv betűkészletét tartalmazó karaktertábla használata. Az igen szigorú szövegszerkesztési követelmények betartása elengedhetetlen az európai uniós intézmények, illetve a multinacionális nagyvállalatok számára készülő szakfordítások esetében. A legtöbb megrendelő elvárása – igazodva a piaci kínálatához – az azonnali felhasználásra alkalmas célnyelvi dokumentáció. Ezek viszonylag rövid határidővel történő előállítását a nyelvi adatok egyre jobb minőségű feldolgozását támogató számítógépes programok (írástámogatás, szövegszerkesztő és kiadványszerkesztő programok) is segítik.

A szakszövegek fordításánál használt segédprogramok terén az utóbbi fél évszázadban a bevezetőben már említett óriási változás következett be. Korábban a szakszövegek fordítói szinte kizárólag az egynyelvű értelmező szótárak szóállományára hagyatkozhattak, illetve saját szakmai ismereteik, vagy fordítói rutinjuk alapján tudták a célnyelven sokszor még nem is létező terminusok célnyelvi megfelelőit meghatározni. Mára az

információs technológia és a fordítóipar robbanásszerű fejlődésének köszönhetően a fordító munkáját számos számítógépes segédeszköz segíti. A számítógép tároló és kereső kapacitásának bővülését használják ki az úgynevezett fordítómemóriák és terminológia-kezelő rendszerek, amelyek a gépi fordítástámogatás alappillérei a gépi fordítás és az úgynevezett felhőalapú technológia mellett (vö. Ugrin, 2017).

1.1. A kompetenciamodellek megjelenése a fordítóképzésben

Az 1990-es évektől kezdve a fordítástudományi tanulmányok intenzíven elkezdtek foglalkozni a fordítóképzés számára iránymutató kompetenciák meghatározásával (Bell, 1991; Neubert, 1994; Kiraly, 1995). Wolfram Wilss *Übersetzungsunterricht* című művében a Saarbrückeni Egyetem Alkalmazott Nyelvészeti Intézetének Fordító és Tolmácsképző Tanszékén eltöltött 30 éves oktatói tapasztalatait összegzi (Wills, 1996). A szerző 30 évvel ezelőtt arra a következtetésre jutott, hogy igen nehéz olyan egyértelmű kritériumokat találni, amelyek alapján meghatározható, hogy a képzési központok hogyan tudnák a fordítói kompetenciát mérni. Wills felvette továbbá azt a kérdést is, hogy leírható-e egyáltalán objektíven a fordítóképzés célja, illetve ellenőrizhető-e a kitűzött cél elérése. E gondolatok még egy olyan korból származtak, amikor a fordítóképzésnek nem kellett semmilyen hatékonyságmérési kritériumoknak megfelelnie, de amikor a fordítói tevékenységet nehezítő körülmények között már megjelent az időhiány és a gyors információgyűjtés kényszere.

Az 1990-es évek második felétől kiépült az európai fordítóképzés nemzetközi intézményrendszere, létrejöttek a legfontosabb szakmai és érdekvédelmi szervezetek. A meghatározó szakmai grémiumok közreműködésével megszülettek az ágazat működését szabályozó szabványok (pl. EN 15038:2006, majd ISO 17100:2015) és ajánlások, így például az európai képzőintézmények képzési tematikájának kialakítása szempontjából irányadó kompetenciamodellek (pl. EMT, 2009). Az Európai Bizottság Fordítási Főigazgatósága (DGT) 2006-ban indította el a képzések egységesítését célzó folyamatot, mivel az Európai Unióban addigra akkreditált 285 felsőoktatási fordítóképző intézmény oktatási programjai túl nagy mértékben különböztek egymástól. Napjainkra a minőségi kritériumok

még hatékonyabb érvényesítése érdekében az uniós egységesítési törekvések célkeresztjébe a képzőintézmények oktatói kerültek. A 2000-es évek óta megjelentek a fordításdidaktikával foglalkozó tanulmányokban a képzőkkel szemben támasztandó elvárások, amit Kelly például három tényező együttes meglétéhez kötött, melyek a fordítói gyakorlat, a felsőfokú fordítástudományi tanulmányok és az oktatói képzés (Kelly, 2005: 151). Számos kutatás és felmérés eredményeként 2013-ban az EMT szakértői csapata nyilvánosságra hozta az oktatókra vonatkozó kompetenciamodellt (EMT, 2013).

Az EMT fordítóokra, illetve fordításoktatókra vonatkozó kompetenciamodelljei, akárcsak a más szakértői csoportok által összeállított kompetenciamodellek (pl. PACTE, 2005) nem preskriptív jellegűek, hanem sokkal inkább a piaci igényeknek megfelelő szolgáltatás nyújtásához szükséges kompetenciák elsajátításához tartalmazznak iránymutatásokat. E modellek megalkotói fel is hívják a figyelmet arra, hogy a fordítóknak, illetve fordításoktatóknak folyamatosan törekedniük kell ismereteik és készségeik fejlesztésére (EMT, 2013). Erre egyrészt azért van szükség, mert a többi szakmához hasonlóan a fordítók/fordításoktatók sem hanyagolhatják el készségeik állandó fejlesztését, másrészt lépést kell tartaniuk a szakma folyamatos fejlődési tendenciáival.

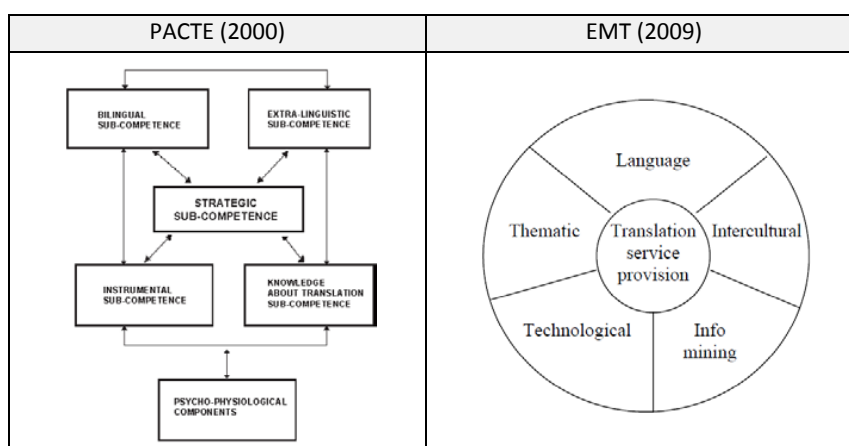
1.2. A technológiai kompetencia oktatásának szükségességéről

Az Európai Parlament és a Tanács ajánlása alapján (2006/962/EK) az egész életen át tartó tanulási stratégiák jegyében minden európai polgárnak szüksége van a kulcsfontosságú kompetenciák részeként fejlesztendő digitális kompetenciára, melynek elsajátítása az információs társadalom technológiáinak magabiztos használatát teszi számára lehetővé a munka, a szabadidő és a kommunikáció terén. Ez az ajánlás már önmagában is megelőlegezi a technológia vívmányait használó szakmák számára e technológiai háttér elsajátításának szükségességét. A parlamenti ajánláshoz hasonlóan a fordítóképzés számára fontos kompetenciamodellek (lásd 1. táblázat), illetve a fordítói szakma ágazati leírását tartalmazó szabványok is számolnak a digitális technológiához kapcsolódó kompetencia fejleszté-

sének szükségességével, bár a kompetencia elnevezésében nem feltétlenül szerepel a technológiai jelző.

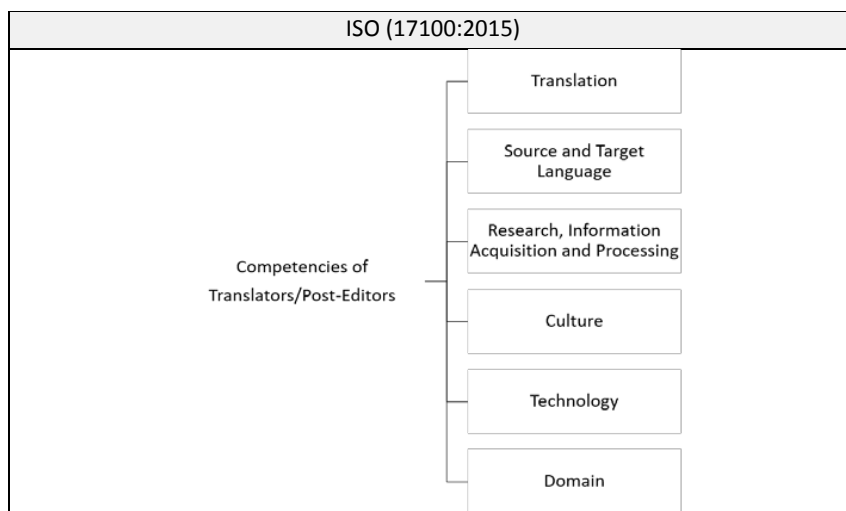
A barcelonai PACTE kutatócsoport a 2000-es évek eleje óta foglalkozik a fordítók számára elengedhetetlen kompetenciák meghatározásával. Modelljük hat alkompetenciát (a két nyelv ismerete, a nyelvektől független tudás, a fordítással kapcsolatos ismeretek, az instrumentális, a stratégiai és a pszicho-fiziológiai kompetencia) különböztet meg, melyek között megtalálható az eszközhasználatra vonatkozó instrumentális kompetencia (PACTE, 2000). Az EMT kompetenciamodellje a tematikus, nyelvi, interkulturális kompetenciák mellett megkülönbözteti az információkeresési és a technológiai kompetenciát (EMT, 2009).

1. táblázat
A PACTE (2000) és az EMT (2009) kompetenciamodellje

A fordítás szolgáltatójára vonatkozó normatív szabályozást (EN-15038:2006) a 17100-as ISO szabvány váltotta fel (ISO 17100:2015). A normatív szabályozás a fordítói, nyelvi, kulturális és szakterületi kompetenciák mellett szintén külön jeleníti meg a technológia használatára, valamint az információkeresésre és -feldolgozásra vonatkozó kompetenciákat (lásd 2. táblázat).

2. táblázat
Az ISO 17100 szabvány kompetenciamodellje

Mindhárom bemutatott kompetenciamodell fontosnak tartja a technológiai készségek említését, mivel az infokommunikációs technológiák térnyerésével a megbízók is elvárják az új készségek ismeretét. Az évek során a hangsúly viszont eltolódott az elvárt készségek értelmezésében. Az évezred elején a pusztán eszközhasználat elsajátítását célul kitűző instrumentális kompetencia a jellemző (PACTE, 2000), amit egyértelműen magyaráz az akkor megjelenő és elterjedő integrált fordítói környezetre való átállás nehézsége. A következő évtizedtől kezdve viszont a viszonylag mechanikusabb technológiai eszközismeret mellett ugyanolyan hangsúllyal jelenik meg (és talán a jövőben majd egyre hangsúlyosabbá válik) az információ keresésére és feldolgozására vonatkozó kompetencia. Ennek oka, hogy az információs társadalom legnagyobb nehézségei közé tartozik az óriási adatmennyiségből a releváns tartalmak kiszűrése és azok feldolgozása. Ez utóbbi azért jelent különösen nagy gondot, mivel az egyre nagyobb mennyiségben rendelkezésre álló adatok és találatok közül a legmegfelelőbbek kiszűrése, illetve a használhatatlan tartalmak elvetése mindenképpen humán erőforrást igénylő feladat.

1.3. A technológiai kompetencia oktatásának nehézségeiről

Az már a bevezető alapján egyértelműen kirajzolódott, hogy rendelkezzen bár egy képzőintézmény a legfejlettebb technikai háttérrel, mégsem lesz képes a jövő fordítóit olyan technológiai tudással felvértezni, amely őket teljes szakmai útjuk során kiszolgálja és elkíséri. Ennek következtében nem is lenne reális egy ilyenfajta célkitűzés a fordítóképzők részéről, hisz biztosak lehetnek abban, hogy a végzett hallgatók aktív fordítás-szolgáltatókként ezen a téren még számos újítással fognak találkozni. Ez a tudat mindenképpen körültekintő tervezésre készíti a fordítóképző intézményeket a fordítástechnológia tantárgy keretében oktatott tartalmak tekintetében.

Egy másik leküzdendő nehézséget jelent a technológiai ismeretek átadásánál a jelenlegi hallgatói állomány összetétele. A mostani gyakorlatnak megfelelően a fordítóképzés bemeneti követelményei között a meglévő diploma és nyelvvizsga/nyelvismeret mellett a jelentkezőknek nem kell számot adniuk számítógépes kompetenciájukról. Tény, hogy a frissen diplomázott korosztály már az iskolapadban, kötelező tanítási órák keretében sajátította el az alapvető számítógépes ismereteket, ám ez korántsem jelenti esetükben sem a korszerű eszközök hatékony használatának ismeretét. Az idősebb generációknál viszont ezeknek a készségeknek a megléte kizárólag a szakmai életút addigi állomásain megszerzett ilyen irányú tapasztalatok függvénye. A képzési anyag összeállításánál ezért mindenképpen figyelembe kell venni azt is, hogy a legalapvetőbb ismeretanyagot a képzésben résztvevő minden hallgató számára befogadhatóvá kell tenni.

Harmadrészt meg kell említeni a hazai felsőoktatás helyzetéből fakadó nehézségeket is, amelyek egyrészt az eszközök terén jelentkeznek, másrészt a tantárgy oktatására alkalmas oktatók hiányából fakadnak. Mivel e tárgyak oktatása esetében a magas szintű technológiai ismeretek mellett nyelvismeretre és a terminológiai diszciplína ismeretére is szükség van, sok képzőintézmény ennek a tárgynak az oktatását csak külső szakemberek segítségével tudja ellátni.

2. Hatékony módszertan a technológiai kompetencia oktatásánál

Az infokommunikációs eszközök széleskörű elterjedése a fordítóipar számára is megteremtette a hatékony kollaboráció lehetőségét. A projekt alapú szemlélet és munkavégzés megköveteli a munkafolyamatban gyakran térben és időben egymástól teljesen függetlenül tevékenykedő szereplőktől, hogy a rájuk bízott részfeladatokat autonóm módon lássák el, illetve hogy önmagukat a fordítói piacon menedzselni is tudják. Ehhez az elváráshoz igazodva a képzésnek is egyre inkább törekednie kell a tanulói autonómia megteremtésére és az önmotivált, önálló tanulás elősegítésére. Mindezen célkitűzések megvalósítására kitűnően alkalmas a technológiai, valamint az információkeresési és -feldolgozási készségek oktatását integráló tantárgy. Erre a módszertanra annál is inkább szükség van, mivel éppen a technológiai ismeretek oktatásánál kiemelt jelentőségű, hogy a hallgatókat ráneveljük a folyamatos önfejlesztés szükségességének felismerésére és elsajátíttassuk velük ennek érdekében a hatékony autonóm tanulási módszereket.

Az egyetemi szféra után már az általános és középiskolákban is megkezdődött a személyes tanulási környezetek (Personal Learning Environments, PLE) és a diákok személyes információkezelési (Personal Information Management, PIM) szokásainak megváltozása. Ez a tendencia kedvező előfeltételt teremt a fordítóképzés módszertani háttérének megújításához és a személyes tanulási terek elektronikus tanulási környezetben (pl. Moodle, Piazza) történő kialakításához. Ez a módszertan különösen ajánlott a technológiai készségek elsajátításánál, mivel hatékonyan szolgálja a különböző digitális kompetenciákkal érkező hallgatók egyéni fejlődési igényének kielégítését. Az elektronikus tanulási környezet lehetővé teszi a személyre szabott, differenciált oktatás megvalósulását, mivel egyesek megelégednek majd az alapismeretek és az alapvető eszközhasználat elsajátításával, míg mások számára az opcionálisan feldolgozandó tartalmak lehetőséget teremtenek a részkészségek magasabb szintű megismerésére. Az egyéni tanulási útvonalak mellett szükséges persze megtartani a hálózatos tanulást, illetve a frontális tantermi (labor) képzést is. A saját körül-

ményekhez illeszkedő legoptimálisabb tanulásfejlődés ilyen módon integrálni tudja a folyamatos tanulás elvét és a kölcsönös együttműködés gyakorlatát, ami egyben felkészíti a hallgatókat a professzionális fordítói szakma legalapvetőbb elvárásaira.

Hosszabb távon mindenképpen érdemes lesz majd azon az egyre inkább teret nyelő gyakorlaton is elgondolkozni, hogy a hallgatók saját infokommunikációs eszközeikkel kapcsolódjanak be (Bring Your Own Device, BYOD) az onsite kurzusok tevékenységébe is. Ez a kezdeményezés több előnyt is jelentene a fordítóképzésben tanuló hallgatók számára, melyek közül talán a legfontosabb a képzés során az eszközhasználat teljes körű és biztonságos elsajátítása lenne. Saját eszközeik használatával a hallgatók megtanulhatnák a legfontosabb fordítástámogató szoftverek telepítésével, frissítésével, karbantartásával kapcsolatos alapvető teendőket is. A BYOD-modell nem idegen a hazai műszaki képzések hallgatói számára, mivel pl. az építész és gépész térbeli modellező programok (pl. ArchiCAD, Autodesk, Solid Edge) gyártói ingyenes (regisztrációhoz kötött) diákverzió használatát teszik lehetővé az adott szak hallgatói számára. Mivel a szoftver így ingyenesen a hallgatók rendelkezésére áll, annak használatával nemcsak az adott program működésének elsajátítását oktató kurzusok laboratóriumi körülményei között találkoznak a hallgatók, hanem számos más tantárgyhoz kapcsolódó feladataikat is e szoftverek segítségével kell elkészíteniük. Ennek következtében a friss diplomások már el sem tudják képzelni szakmai tevékenységüket az adott szoftverek használata nélkül, ami a gyártók és forgalmazók számára megtérülővé teszi a befektetést.

A fordítási környezetet gyártó/forgalmazó cégek jelenlegi gyakorlata alapján a fordítóképzésben tanuló hallgatók Magyarországon tanulmányaik ideje alatt kedvezményes áron juthatnak hozzá a szakma szempontjából meghatározó szoftverekhez. Ennek a gyakorlatnak kétségtelen hátránya, hogy a diákok nem kötelezhetőek egyik szoftver beszerzésére sem, a programokat viszonylag alacsony százalékkal vásárolja meg, illetve általában maximum az egyik termék kedvezményes megvásárlását engedhetik meg maguknak. További sajnálatos következmény, hogy a fordítástámogató szoftverek oktatása kizárólag laboratóriumi körülmények között valósulhat meg, még akkor is, ha van olyan fordítási környezet, amely használatkor a szerver alapú hozzáférés otthoni munkavégzést is lehetővé

tesz. Egy másik nagyon sajnálatos hatása a jelenlegi rendszernek, hogy mivel a hallgatóknak csak igen kis százaléka él a kedvezményes vásárlás lehetőségével, a korlátlan otthoni használat hiányában nem is familiarizálódnak kellőképpen a fordítástámogató eszközök használatával, illetve a képzés ideje alatt felmerülő egyéb feladataikat sem feltétlenül e keretrendszer használatával készítik el.

3. A fordítóképzés számára releváns technológiai, információkeresési és -feldolgozási ismeretek

A fordítói munkakörülmények folyamatos változása miatt a technológiai kompetencia fejlesztése igen nehéz feladat elé állítja a képzőintézményeket (lásd 1.3 pont), ha célkitűzéseik között szerepel a piaci igények állandó változásának, illetve a technológiai eszközök folyamatos fejlődésének nyomon követése. Az adekvát, piaci igényeknek megfelelő képzési profil kialakításának, illetve megtartásának alapfeltétele a legkorszerűbb piaci trendek ismerete. Ennek értelmében elengedhetetlen az oktatók folyamatos ön- és továbbképzése, ami teljes mértékben összhangban van az oktatókra vonatkozó kompetenciamodell ajánlásaival (EMT, 2013). Amennyiben egy fordítóképző intézmény számára valóban fontos az aktuális piaci igényeknek megfelelő technológiai képzés biztosítása, úgy érdemes az érintett oktatók ilyen irányú folyamatos fejlődését támogatnia, illetve képzési programjának ezt a modulját évről-évre felülvizsgálnia.

A ténylegesen oktatott technológiai tartalmak meghatározása képzőintézményenként több tényező függvényében is módosulhat. Ezek közül a tematikát leginkább a teljes képzés időtartama és ezzel összhangban a technológiai készségek elsajátítására fordítható időkeret befolyásolja. Mivel a technológiai eszközök használatának ismerete az alapvető szakmai elvárások közé sorolható, ezért szerencsésebb, ha a hallgatók legalább két féléven keresztül foglalkoznak a legfontosabb eszközök működésének megismerésével és a terminológiai adatbázisok összeállításához szükséges információkeresési és -feldolgozási ismeretek elsajátításával. Az eszközhasználat elsajátítása természetesen akkor lesz a leghatékonyabb, ha a képzési idő alatt a hallgatók az egyéb fordítási feladataikat is

a megismert szoftverek segítségével tudják elkészíteni (lásd 2. pont). A rendelkezésre álló idő, illetve szoftverek (vannak olyan fizetős programok, amelyeket a képzőintézmények nem tudnak megvásárolni) függvényében lehet aztán meghatározni azoknak az eszközöknek a körét, amelyek használatát a hallgatóknak meg kell tanulniuk, vagy amelyek funkcióit, előnyeit elég ismerniük.

3.1. Fordítástechnológiai minimum

A fordítástechnológiai készségek ismeretét semmiképpen sem szabad csak a fordítási munkafolyamat optimalizálását szolgáló eszközök oktatására leszűkíteni, hanem szükség van az információkeresési és -feldolgozási technikák, illetve a munkafolyamatok tervezését, adminisztrálását, menedzselését megkönnyítő segédeszközök ismeretére is. A CAT (*Computer-Assisted Translation*) kifejezést a szakirodalom tágabb és szűkebb értelemben is használja. Tágabb értelemben a CAT-eszköz (CAT tool) elnevezés mindazon számítógépes eszközre vonatkozik, amelyik a fordítót a fordítási folyamat során segíti (pl. elektronikus szótár, előfordító rendszer, helyesírás-ellenőrző). Szűkebb értelemben a fordítástámogató rendszer (CAT system) elnevezés jelöli az általában több számítógépes alkalmazás funkcionalitását integráló fordítási környezetet (pl. DéjàVuX, memoQ, Memsource, SDL Trados Studio).

3.1.1. Integrált fordítási környezet

Az integrált fordítási környezet, akár csak moduljai különböző funkcionálisának ismerete ma kétségtelenül elengedhetetlen minden fordító számára. Az integrált fordítási környezet előnyei közé tartozik a könnyen átlátható felhasználói felület és a szerverprojekt-lehetőségnek köszönhető csoportos (kollaboratív) fordítás. Ez utóbbi esetben az integrált fordítási környezet költséghatékony munkavégzést tesz lehetővé és hozzájárul a fordítás minőségének javításához. A program részeként működő *fordítómemória* (translation memory) biztosítja a szakfordítások esetében a szegmenspárok teljes vagy részleges újrafelhasználását, míg a projektspecifikus *terminológiai adatbázis* (terminology database) garantálja a terminológiai konzisztenciát. A modern fordítási környezet moduljai közül nem hiány-

zik a *gépi fordítás* (machine translation) sem, melynek javaslatai a fordítómemória és terminológiai adatbázis találatokhoz hasonlóan a felhasználói felületen jelennek meg. A már lefordított szegmenspárokat tartalmazó fordítómemória (pl. Transit) bővítésére szolgál a szintén integrált alkalmazásként is megtalálható *szövegpárhuzamosító* (alignment) szoftver.

Az integrált fordítási környezet *minőségbiztosítási* (QA checker) funkciója komoly segítséget jelent a célnyelvi szövegek minőségi kritériumainak szempontjából. Ennek egyik nélkülözhetetlen eszköze a *helyesírás-ellenőrzés* (spell checker), amely a helyesírási, központosítási és nyelvtani hibákat szűri ki, de a lefuttatott minőségellenőrzési modul megtalálja többek között a le nem fordított szegmenseket, ellenőrzi a formázási utasítások, a számok, címkek és helyőrző elemek meglétét, a nyelvnek megfelelő dátumformátumot vagy mértékegységeket, továbbá a szöveghosszra vonatkozó korlátozások betartását.

3.1.2. Információkeresés és -feldolgozás

A fordítói munka egyre nagyobb százalékát teszi ki az adatbázisokban (IATE, TERMIUM Plus, UNTERM), glosszáriumokban, online szótárakban, korpuszokban, párhuzamos szövegekben való keresés (vö. Seidl-Pécb, Pálinkás, 2015; Seidl-Pécb, 2016), illetve a saját terminológiai adatbázis(ok) építése. Mindezek következtében a terminológiát ma már önálló tudományágként tartjuk számon (vö. Maslias, 2017), de oktatása megkerülhetetlen a fordítóképző intézményekben is. Mivel a terminológiai ismeretek gyakorlati alkalmazása szintén köthető a technológiai eszközök használatához (pl. SDL Multiterm, Termex), a terminológia elméleti és gyakorlati ismereteinek oktatása is általában a technológiai kompetenciát oktató modul keretében valósul meg (vö. Ugrin, 2017). A terminológia elméleti alapjainak megismerését követően (vö. Fischer, 2017) a mindennapos internethasználat ellenére a diákok igen nagy százalékának van szüksége olyan ismeretek megszerzésére, mint a célzott és hatékony információkeresési technikák, a megbízható online és offline források kritériumai, a hivatkozások rendszere, vagy az adatbázis-használat és -építés lehetőségei.

3.2. Kiegészítő ismeretek

A fordítás minőségi kritériumainak biztosítását szolgálja az alapvető dokumentumtípusok és -formátumok (pl. Microsoft Word, Microsoft Excel, Adobe InDesign stb.), illetve azok jellemzőinek és beállítási lehetőségeinek ismerete is. Mivel a megrendelő a forrásnyelvi dokumentum alaki jellemzőivel megegyező célnyelvi dokumentumot vár el a fordítótól (lásd 1. pont), ezért a fordítási folyamat során sok esetben válik szükségessé elő- vagy utószerkesztési munka végzése. A fordítandó dokumentumok egyre nagyobb százalékát teszi ki a weboldalfordítás, a szoftverlokalizáció, az audiovizuális fordítás, illetve a digitális szórakoztatóipar számára készített játékok lokalizációja. Ezek a fordítástípusok részben új technikai készségek elsajátítását igénylik.

Sajnos a fordítóképzés relatív rövid időkerete miatt viszonylag kevés idő jut a munkafolyamatok tervezését, adminisztrálását, menedzselését megkönnyítő segédeszközök megismerésére. A modern fordítói munkahely sem nélkülözheti a hatékony levelezőrendszert, képesnek kell lennie árajánlatok és számlák kiállítására, az ezekkel kapcsolatos adatok, információk nyilvántartására és rendszerezésére. A dokumentummenedzsment-rendszerek a dokumentumok hatékony tárolását és gyors visszakereshetőségét szolgálják, az időgazdálkodás alapú feladatkezelő és projektkezelő alkalmazások pedig a teljesítmény szempontjából hatékony munkavégzést könnyítik meg.

Mindazok számára, akik az Európai Unió Fordítási Főigazgatóságánál vagy valamely más uniós intézmény fordítási osztályán helyezkednek el, elengedhetetlen az uniós anyagok fordításához használt segédeszközök (pl. IATE, EUR-LEX, EURAMIS) megismerése. Létezik továbbá számos olyan segédeszköz (pl. beszédfelismerő és diktáló rendszer, n-gramm alapú keresőmotor, OCR szkennel), amelynek használatára egy-egy munkafolyamat során vagy egy, a legkorszerűbb eszközöket alkalmazó irodában kerülhet sor.

3.3. A folyamatos önfelkészítés szükségessége

Ahogy arra már a bevezetőben utaltam, igen fontos feladata a képzőintézményeknek, hogy többek között a technológiai kompetencia oktatása kapcsán felhívják a hallgatók figyelmét a képesítés megszerzése után is szükséges folyamatos önképzésre. A képzés folyamán a hallgatóknak meg kell ismerniük azokat a hazai és nemzetközi fórumokat (pl. konferenciák, kiadványok, érdekképviseletek, képzési központok, honlapok, szakmai csoportok), ahol lehetőségük van az információcserére, és az új technológiák elsajátításához szükséges ismeretek megszerzésére. Optimális esetben a hallgatók zöme már a képzés ideje alatt részt vesz néhány szakmai rendezvényen, illetve csatlakozik a számára legfontosabb szakmai csoportokhoz. A képzőintézmények e szakmai integráció segítése és erősítése érdekében egyre inkább igyekeznek volt hallgatóikat is meghívni releváns szakmai rendezvényeikre. Ennek köszönhetően a képzőintézmények körül kialakuló jelenlegi és volt oktatókból, valamint jelenlegi és volt hallgatókból álló szakmai közeg újabb lehetőséget teremt a hálózatos tanulási technikák megvalósítása számára.

Összegzés

A technológiai kompetencia oktatásával foglalkozó tanulmány bevezetőjében utaltam azokra a körülményekre, amelyek miatt a fordítási tevékenység iparosodását szolgáló robbanásszerű technológiai fejlődés bekövetkezett. Az első pontban arra világítottam rá, hogy az ezredfordulón megjelenő normatív szabályozás és kompetenciamodellek alapján miért elengedhetetlen, ugyanakkor problémás a technológiai készségek és ismeretek oktatása, míg a második pontban az általam leghatékonyabbnak talált oktatási formáról írtam. A folyamatosan megjelenő új eszközkészlet és a hallgatók heterogén digitális kompetenciájának ismeretében arra a következtetésre jutottam, hogy a személyes tanulási terek elektronikus tanulási környezetbe való integrálása kedvez legjobban az egyéni tanulási útvonalakhoz igazodó tematika megvalósításának. A nagyobb tanulói autonómiát biztosító és elváró önálló munkavégzést mindenképpen érdemes ötvözni a hálózatos tanulás és a frontális tantermi oktatás kínálta

lehetőségekkel. Mindezen technikák segítenek rávezetni a hallgatókat a későbbi években szükséges önfejlesztés hatékony módszereinek elsajátítására. Az utolsó pontban a legalapvetőbb eszközkészlet és a lehetőség további technológiai ismeretek összegzésén túl, a folyamatos önfejlesztés szükségességére, illetve a képzőintézmények ezzel kapcsolatos újabb lehetőségeire hívtam fel a figyelmet.

Irodalom

- Bell, R. T. (1991): *Translation and Translating*. London: Longman.
- Budin, G. (2002): Wissensmanagement in der Translation. In: Best, J., Kalina, S. (szerk.) *Übersetzen und Dolmetschen. Eine Orientierungshilfe*. Tübingen: Francke Verlag Tübingen und Basel.
- EMT Expert Group (2009): *Competences for professional translators, experts in multilingual and multimedia communication*.
https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/emt_competences_translators_en.pdf
- EMT Expert Group (2013): *The EMT Translator Trainer Profile. Competences of the trainer in translation*. <https://www.scribd.com/document/246979198/Translator-Trainer-Profile-EMT>
- Fischer M. (2017): Kompetenciafejlesztés a szakfordítóképzésben – örök dilemmák, régi-új módszerek, terminológiai kompetencia. In: Kóbor M. – Csikai Zs. (szerk.): *Iránytű az egyetemi fordítóképzéshez. A kompetenciafejlesztés új fókuszai*. Pécs: Kontraszt. 17–49.
- Heltai P. (2002): A kontrasztív nyelvészet a fordítás oktatásában. In: Feketéné S. M. (szerk.): *Porta Lingua. 2002. Szaknyelvoktatásunk az EU kapujában*. Debrecen: Debreceni Egyetem. 112–116.
- Kelly, D. (2005): *A Handbook for Translator Trainers. A Guide to Reflective Practice*. Manchester: St Jerome.
- Király, D. (1995): *Pathways to Translation. Pedagogy and Process*. Kent: The Kent State University Press.
- Maslias, D. (2017): *Terminology from the Past to the Future*.
<http://termcoord.eu/2017/04/terminology-from-the-past-to-the-future/>
- Neubert, A. (1994): Competence in translation: a complex skill, how to study and how to teach it. In: Snell-Hornby M., Pöschhacker F., Kaindl K. (szerk.): *Translation Studies. An Interdiscipline*. Amsterdam: John Benjamins. 411–420.
- PACTE Group (2000): Acquiring translation competence: Hypotheses and methodological problems in a research project. In: Beeby A., Emsinger D., Presas M. (szerk.): *Investigating Translation*. Amsterdam: Benjamins.

- PACTE (2005): Investigating Translation Competence: Conceptual and Methodological Issues. *Meta* 50 (2). 609–619.
- Seidl-Pécb O., Pálincás M. (2015): Lépést tud-e tartani a műszaki szaklexikográfia a technikai fejlődéssel? In: Bocz Zs. (szerk.): *Porta Lingua – 2015. A XXI. századi szakmai, szaknyelvi kommunikáció kibívásai: tanári és tanulói kompetenciák. Cikkek, tanulmányok a hazai szaknyelvoktatásról és –kutatásról*. Budapest: SZOKOE. 145–157.
- Seidl-Pécb O. (2016): Zu theoretischen und praktischen Aspekten des Fachübersetzens: Verwendbarkeit von Textkorpora für das Fachübersetzen und für die Übersetzungswissenschaft. *Acta Universitatis Sapientiae Philologica* 8 (3). 127–136.
- Ugrin Zs. (2017): Számítógépes eszközök a terminológia oktatásában. In: Kóbor M., Csikai Zs. (szerk.): *Iránytű az egyetemi fordítóképzéshez. A kompetenciafejlesztés új fókuszai*. Pécs: Kontraszt. 143–172.
- Wilss, W. (1996): *Übersetzungsunterricht, Eine Einführung*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.

Egyéb hivatkozások

- Adobe InDesign: <http://www.adobe.com/hu/products/indesign.html>
- ArchiCAD: <http://archicad.com/hu/>
- Autodesk: <https://www.autodesk.hu/>
- DéjàVuX: <http://www.atril.com/>
- EN-15038:2006 Standard: *European Quality Standard for Translation Service Providers*.
<http://qualitystandard.bs.en-15038.com>
- EURAMIS: <http://ec.europa.eu/dpo-register/details.htm?id=41727>
- EUR-LEX: eur-lex.europa.eu
- IATE. InterActive Terminology for Europe: iate.europa.eu
- ISO 17100:2015: *Translation services - Requirements for translation services*.
<https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:17100:ed-1:v1:en>
- memoQ: <https://www.memoq.com/en/>
- Memsources: <https://www.memsources.com/>
- Microsoft Excel: <https://products.office.com/en>
- Microsoft Word: <https://products.office.com/en>
- Moodle: <https://moodle.org/?lang=hu>
- Piazza: <https://piazza.com/>
- SDL Multiterm: <http://www.sdl.com/software-and-services/translation-software/terminology-management/sdl-multiterm/>

SDL Trados Studio: <http://www.sdl.com/software-and-services/translation-software/sdl-trados-studio/>

Solid Edge: graphit.hu/solidedge

Termex: http://takelab.fer.hr/termex_s/

TERMIUM Plus: <http://www.btb.termiumplus.gc.ca/tpv2alpha/alpha-eng.html?lang=eng>

Transit: <http://www.star-ts.com/technology/translation-memory-transit-nxt/>

UNTERM.: The United Nations Terminology Database. <https://unterm.un.org>

2006/962/EK. Az Európai Parlament és a Tanács ajánlása (2006. december 18.) az egész életen át tartó tanuláshoz szükséges kulcskompetenciákról. In: *Az Európai Unió Hivatalos Lapja*. L 394. 10–18. (2006.12.30.)